

Barnedragter i 15- og 1600-tallet

Af: Camilla Luise Dahl

I epitafierne ser man ofte børn afbildet sammen med de voksne. Fra de mindste spædbørn til de store børn og voksne børn, der var blevet gift og havde stiftet familie. Man afbildede også både de døde og levende børn. De døde børn blev af og til gengivet i en særlig dragt, ligtøj, der mindede om kristentøjet, dvs. det tøj børnene blev døbt i. Det er hovedsageligt de allermindste, der er afbildet i ligtøj. Ligtøjet bestod oftest af en lang pose, gerne af lyst eller hvidt stof. Ligtøjet kunne være fint pyntet med sløjfer og blomster. (Fig. 1)

Fig. 1 To afdøde børn. Epitafium over sognepræst Christen Lauridsen Glob og hans hustruer. Køge kirke, ca. 1630.

De afdøde børn kunne også gengives i lærredssvøb, den typiske dragt for spædbørn i tiden. Med de større børn markerede man deres status som afdøde med et lille kors malet over hovedet. Der er flere forskellige symboler, der blev taget i brug når man skulle understrege at de gengivede var døde: bestemte farver, (typisk rød), små symboler (kors,

bestemte blomster) eller med lukkede øjne. Flere steder ses de afdøde børn gengivet i nattøj, i form af en lang skjorte eller særk. Andre steder er de blot klædt helt i hvide dragter, der ellers er kopier af gangtøjet. Til andre tider er det ikke præcist markeret at de afbildede var afdøde, det gælder eksempelvis hvor det var indlysende for beskueren, f.eks. når en mand er afbildet med flere hustruer.

Spædbørn

Børn blev ved fødslen viklet i lag af lærredsstof. Børn, der var viklet ind på denne måde kaldte man svøbelse- eller lindebørn, og man kunne endda tale om linde- eller svøbelsesalderen præcis ligesom vore dages betegnelse ble-alderen for de mindste.¹ Svøb og linde blev brugt fra middelalderen og op i nyere tid. I 15- og 1600-tallet var det den vanligste beklædning for spædbørn. På landet brugte man i forskellige egne endnu svøb ind i 1800-årene.²

Svøbet var et stort stykke stof eller flere, der blev bundet om barnet fra skuldre til tæer. Barnet kunne også lægges i et stykke stof omviklet med bånd eller stofstrimler. I få tilfælde havde barnet armene fri, så kun underkroppen var i svøb. Atter andre steder kan det ses at også hovedet til tider var svøbt, så kun ansigtet var frit. Allerinderst under svøbet blev sandsynligvis brugt en linnedble. Barnet kunne også bære undertøj under svøbet, for drengenes vedkommende en skjorte, for pigerne en særk.³ Muligvis adskilte de mindste drenge og pigers skjorte/særk sig ikke meget fra hinanden, i

¹ Cunnington & Buck: 1965, s. 13ff og 23f.

² Dahl: 2004, s. 7-11.

³ Andersen: 1977, s. 159-60.

regnskaber fra midten af 1500-årene omtales til tider “barnesærke” uden angivet køn.⁴ Børnene kunne også bære en lille trøje med ærmer over lærredsundertøjet. Af og til ses fine kniplingsbesatte ærmer og kraver, i gengivelser hvor overkroppen er fri er svøbet.

Der fandtes forskellige former for svøb og linde. De mest almindelige former var henholdsvis: “kryds- eller korslinde” og “båndlinde”. Førstnævnte var flere stykker stof eller linnedklude, der “pakkedes” om barnet. Yderst vikledes smalle bånd eller strimler stof i kryds eller kors omkring kroppen. Det ser man eksempelvis i et epitafium over adelsmanden Niels Skiel og hans hustru Karin Krabbe fra Vinderslev kirke dateret 1564. (**Fig. 2**) Deres to små spædbørn er iklædt hvide svøb med røde lindebånd viklet i kors omkring svøbet.⁵

Fig. 2 Epitafium over Hr. Niels Skiel og Karin Krabbe, dateret 1564. Vinderslev kirke, Østjylland.

Til båndlinde eller båndsvøb, blev smallere eller bredere stykker stof (strimler) viklet om barnet fra hals til fødder i en slags fletteform. Selve fremgangsmåden for svøbningen mindede om den ægyptiske måde at omvikle mumier på. Muligvis var der også her brugt en form for underlinned under de omviklede bånd. Båndlinde kunne også vikles om barnet i en art diagonal eller vandret linding hvor strimlerne vikledes rund om barnet fra højre mod venstre eller omvendt.⁶ Det er denne type, der oftest optræder på borgerlige epitafier fra 1600-årene. I et epitafium fra Å kirke på Bornholm over borgeren Jens Hansen og hans familie, ses også spædbarn klædt i båndlinde. Her er barnet klædt i lysegult svøb med grønne lindebånd. (**Fig. 3**).

Fig. 3 Epitafium over borger Jens Hansen, Å kirke, Åkirkeby, Bornholm, dateret 1652.

I et epitafium over borgeren Rasmus Jørgensen og hans hustru Magdalena i Næstved Sct. Peder kirke fra ca. 1625, ses tre svøbelsesbørn i hvide svøb med sorte bånd. (**Fig. 4**) Her er de tre spædbørn døde, markeret ved et rødt kors over hovederne, og muligvis er de sorte bånd også en markering af at de er afdøde. Det er også muligt at de med farverne blot følger forældrenes farver i kirkegangsdragterne, der var sorte og hvide. Der kan have været regionale forskelle i de farver man brugte til båndene, men dette har måske hovedsageligt været i egnsdragterne hvor man selv tilvirkede de vævede, syede eller broderede bånd. Det rige borgerskab i byerne købte

⁴ Malmø skifter, bd. I, s. 89.

⁵ Krydslindede børn kan ses i epitafier fra starten af 1600-tallet i Ålborg Budolfi kirke og Ålborg Domkirke.

⁶ Typer af linding og svøb brugt fra middelalder til nyere tid, er gennemgået i Christie: 1983, s. 5-9.

snarere deres af kræmmere og købmænd, og til stadsbrug kan de formentligt have været fine, kostbare bånd.

I et epitafium fra 1607 i Nyborg Vor Frue kirke, ses to afdøde spædbørn i særdeles fine svøb. Inderst et hvid svøb, og derover et grønt, der har form som en pose og dækker den nederste del af svøbet. Omkring svøbet er viklet fine brede bånd i guld og rødt.⁷ (Fig. 5)

Fig. 4 Epitafium over borgeren Rasmus Jørgensen, hans hustru Magdalena og deres børn. Næstved Sct. Peder kirke fra ca. 1625.

Fig. 5 To afdøde spædbørn. Epitafium i Nyborg Vor Frue kirke, dateret 1607.

De mindste børn er ofte gengivet med fine små barnehuer. I modsætning til de større børns kulørte huer, er de mindste børns næsten altid hvide. De var formentligt huer af hørlærred. Af og til ses de mindste med hvid underhue og lys overhue.

I et epitafium fra Nyborg kirke fra ca. 1670, ses et lille barn i ligtøj med hvid underhue med kniplingskant og derover en gylden overhue. (Fig. 6) Underhuer til spædbørn omtales fra omkring

⁷ Dekorerede lindebånd i guld og rødt ses også i Århus Vor Frue kirke.

1700 som hylken og høllike, og dette navn kendes også fra skifter fra 1600-tallet og er formentlig det samme. Under huen kunne også bæres et hvidt stykke stof, af et firkantet stof foldet på midten til en trekant, disse omtales som snip eller snippeklud i 1700-årene.⁸

I et epitafium fra Tjele kirke over adelsparret Jørgen Skram og Hilleborg Daa, dateret 1583, ses deres to små børn, begge døde som spæde, iført fine små plisserede hvide huer med kniplingskant og bittesmå pibekraver. (Fig. 7)

Skifterne er sjældent særligt meddelsomme om børneklæder. Indimellem omtales børnetøj blandt linklæder og må da vedrøre tøj til de allermindste eller under- og nattøj til de større. I et skifte fra Køge fra 1626 for en kræmmer og hans hustru, hører vi om deres søns, lille Ivars, klæder. Heriblandt omtales nathuer, tørreklæder (bleer?), hageduge (hagesmækker), en krave og en lille fløjls hue.⁹ Efter tøjstykkerne at dømme var lille Ivar formentlig en baby på tidspunktet.

Fig. 6 Epitafium for Hans Hansen Frick, hustru og børn, ca. 1670. Nyborg Vor Frue kirke.

Fig. 7 Epitafium over Jørgen Skram, Hilleborg Daa og deres to børn døde som spæde. Dateret 1583. Før Tjele kirke, nu på Tjele Herregård.

Småbørn og større børn

Når børnene nåede over lindealderen blev de iklædt dragter, der i større eller mindre grad mindede om de voksnes. I epitafier ligner børnene ofte små voksne. Børnenes dragt ændres betydeligt gennem 1600-tallet. I begyndelsen af århundredet er selv de mindste børn gengivet i kirkegangsdragt, der er mere eller mindre direkte kopier af de voksnes. Dragterne er sorte og hvide som de voksnes. Pigerne bærer sorte trøjer og skørter, hvidt pynteforklæde og til tider sort kappe. De små drenge bærer sort trøje og bukser som deres far. Skifterne fortæller som nævnt sjældent om børnetøj, hverken de mindre eller større børns.

Enkelte steder hører vi om børnestrømper, børnekjortler og -kjoler, trøjer m.v. men det er fremgår sjældent hvordan disse har adskilt sig fra voksentøjet. For det meste omtales ikke engang materiale eller farver i børnetøjet.¹⁰ Enkelte af de større børns dragter kan være nævnt under de mere generelle

⁸ Andersen: 1977, s. 160.

⁹ Køge skifter, s. 20.

¹⁰ Se f.eks. Køge skifter, s. 217ff.

poster som “gangklæder”, og ikke være opført som børneklæder.

I et epitafium i Køge kirke over borgmester Peder Pedersen, hans hustruer Bodil og Alhed og deres børn fra ca. 1595. Pigerne er uanset alder klædt helt som deres mødre. (Fig. 8)

Fig. 8 Epitafium i Køge kirke over borgmester Peder Pedersen, hans hustruer Bodil og Alhed og deres børn fra ca. 1595.

Mod midten af århundredet ser man i epitafierne at de mindste børn ikke længere var omfattet af den strikse kirkegangsdragt. I stedet begynder børnene at blive gengivet i kulørte og fint pyntede dragter. De fine dragter er ofte kopier af de voksnes dragt, ligesom de tidligere kirkegangsdragter, men de er snarere eksempler på de dragter fornemme borgerlige kunne bære til fest og stads, der ikke var omfattet af den formelle kirkegangsdragt. Efterhånden er børnene fremstillet som hele udstyrsstykker i kulørt brokade, sløjfer og pynt, mens de voksne er iklædt de sorte standsdragter. Ved midten af 1600-tallet er det kun de mindre børn, der er gengivet i kulørt tøj, mens de større børn, oftest ved 7-9 års-alderen er iført kirkegangsdragt som deres forældre. Mod slutningen af 1600-årene er også de større børn iklædt fornemt stadsdragt i stedet for kirkegangsdragt.

I Nyborg Vor Frue kirke, er døtrene til rådmanden Jens Madsen og Pernille Ottesdatter, alle iklædt fine silkedragter med pynteforklæder og kulørte huer. Epitafiet er fra 1654. (Fig. 9)

Fig. 9 Epitafium over rådmanden Jens Madsen, hans hustru Pernille Ottesdatter og deres børn. Her udsnit af døtrene. Nyborg Vor Frue kirke, dateret 1654.

Som alle andre moder i de forskellige perioder, ses udviklingen først hos byernes absolutte overklasse og siden hen længere nede i

hierakiet.

I et epitafium fra ca.1670 i Nyborg Vor Frue kirke, ses en lille pige i en fornem farverig mønstret dragt med kniplingskrave, smykker og hue med guld og rødt flos. (Fig. 10) Kun de fineste folk har kunnet klæde deres døtre så fornemt og fint.

I takt med skiftet fra kirkegangsdragt til stadsdragt for de mindre børn, ses også en overgang fra voksendragt til en egeentlig barnedragt. I epitafierne ser vi fra midten af 1600-tallet en noget friere påklædning for de mindste. Det ses hovedsageligt i gengivelser af de mindste drengebørn, der ikke er ikklædt bukser og trøje som de større drenge, men en kjolelignende dragt.

I Odense Sct. Knuds kirke ses en lille dreng, søn af Thomas Brodersen Risbrich, i familiens epitafium fra 1651. Den lille dreng bærer en kjolelignende såkaldt friere dragt, der dog ikke synes specielt bekvem. Den har fine kniplinger på kraven og ved håndleddene, stoffet er af kraftig, mønstret silke og pyntet med flettede galoner og bånd. Dragten har kraftige ærmer med opslag og dertil skinærmer, der hænger ned langs armen bag skulderen. (Fig. 11)

Fig. 10 Datter af Hans Hansen Frick.
Epitafium i Nyborg Vor Frue kirke, ca. 1670.

Fig. 11 Søn af Thomas Brodersen Risbrich. Epitafium
i Odense Sct. Knuds kirke, dateret 1651.

Mindre børn ses næsten altid gengivet med fine kulørte huer, men drenge smed dem tilsyneladende hurtigere end pigerne. Måske fordi huerne ellers var knyttet til kvindeskønnet, i al fald fra voksenalderen. Drengébørnene synes også at have båret de hvide huer til småbarnsalderen, mens pigerne fik kulørte huer hurtigere. Der kan også have været forskel i snittet på drenge- og pigehuer. Det kendes fra begyndelsen af 1700-årene hvor drengehuerne var syet af flere "lagkagestykker" syet sammen til en rund hue, mens pigernes var syet som tre-stykshuer.¹¹ Forskelle på pige- og drengehuer kan være kendt allerede langt tidligere. I alle fald

¹¹ Andersen: 1977, s. 160f.

omtales drengehuer, kvindehuer og mandshuer side oom side i et kræmmerskite fra Malmø fra 1559.¹²

Der findes enkelte eksempler på at småpiger havde huer, der lignede deres mødres. I Holbæk kirke, Sjælland, ser man eksempelvis to småpiger på et epitafium over en ukendt familie fra c. 1650-60. (Fig. 12) Her bærer de to piger en slags udskårne overhuer med høje tindingsbuer, der også brugtes af gifte kvinder og var særdeles populære ved midten af 1600-årene. De små piger har imidlertid ikke det hvide lin eller underhue, som ellers brugtes sammen med overhuerne af de gifte koner. Småpigernes huer er desuden af mønstret stof med guldbort, mens vi i epitafierne ellers kun ser sorte overhuer hos borgerfruerne.

Fig. 12 To småpiger. Epitafium over ukendt familie. Holbæk Sankt Nicolaj kirke, ca. 1650-60.

Større børn og unge

Det er specielt i hovedbeklædningerne at man dels ser forskelle på de mindre og større børn, dels ser forskelle over tid. I mange af de tidligste epitafier fra 1500-tallet er de store piger gengivet med opsat hår, senere får de fint hovedpynt med guld, sølv og perler. De tidligste ligner næsten kroner, mens de senere bliver en art dekoreret perlehårbånd placeret på en lille knold i nakken efter tidens smag i frisurer. Det perlebesatte hårpynt var i store træk en imitering af de fornemme adelsjomfruers hårpynt.

Fra gammel tid havde ugifte jomfruer af høj byrd haft ret til at bære håret løst uden hårtildækning som de gifte koner, i stedet bar man forskellige hårsmykker og pynt.¹³ I slutningen af 1500-tallet fulgte borgerstandens døtre med. De kronelignende hårsmykker kan også være en imitering af de brudekroner, som blev båret af bruden på hendes bryllupsdag. Oprindeligt var også disse knyttet til adelsstandens døtre, men i løbet af senmiddelalderen blev de optaget blandt borgerskabet. Senere endnu blev de endnu båret af brude af bondestanden, længe efter de var blevet aflagt af adel og borgere. De landlige varianter var hovedsageligt overdrevent pyntet med ukostbart flitterstads og falske ædelsten mens overklassens var af kostbart metal med perler og ædelsten. Fra gammel tid havde de fine kroner kunnet lånes af kirken mod betaling.¹⁴

De store piger er med enkelte sjældne undtagelser ikke gengivet i hue som de mindste børn og de gifte fruer. Årsagen var at man skulle kunne se forskel på de gifte fra de ugifte kvinder, i næsten alle kulturer var det af største vigtighed at man med påklædningen straks kunne se om en pige var gift eller ugift. Dette var et levn allerede fra tidlig middelalder, hvor gifte kvinder bar hoveddug og ugifte havde utildækket hår. I takt med at fine perlehuer blev populære blandt adelen begyndte også de ugifte at bære hue, men de ugifte piger bar den istedet så at ørerne var fri. Denne skik synes imidlertid aldrig at være blevet indoptaget af borgerne. I stedet ser man utallige gengivelser af unge

¹² Malmø skifter, bd. 1, s. 201.

¹³ Dahl: 2006 og 2005, s. 13f.

¹⁴ Andersen: 1950, s. 163ff.

borgerjomfruer med perlehårpynt, kroner og perlekranse som tegn på deres ugifte stand. I Næstved sct. Peder, i et epitafium over en ukendt familie ca. 1620, ses tre af døtrene med perlekroner. (Fig. 13) Præcis hvornår man udskiftede barnehuen med den ugifte piges kendetegn, er uvist. Sandsynligvis når pigen kom i puberteten og dermed trådte ind i den giftefærdige alder. I et epitafium fra Præstø kirke fra ca. 1630, ser man eksempelvis den ældste datter med perlekrone, enlidt yngre datter i perlekrans og de to yngste småbørn med barnehue, deres mor bærer den gifte kones hovedbeklædning. (Fig. 14)

Tydeligvis var hovedbeklædningen en fast signifikator for hvor en pige og kvinde befandt sig i forhold til alder, stand og ægteskabelig status. Dragterne hos de unge piger fulgte derimod helt de voksnes og man ser ikke afgørende forskelle i dragten hos en moder og hendes ældste døtre gennem hele perioden.

Fig. 13 Epitafium over en ukendt familie. Næstved sct. Peder kirke, ca. 1620.

Fig. 14 Epitafium over Elizabeth Jensdatter og Lauritz. Nielsen. Præstø kirke, ca. 1630.

litteratur:

Andersen, Ellen: Brudens hovedtøj. I *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark*, årgang 1934, pp. 163-168. Kbh. 1950.

Andersen, Ellen: *Moden i 1700-årene*. Nationalmuseet, Kbh. 1977.

Christie, Inger Lise: Spebarn i "linde og reiv". I: *By og Bygd*, nr. xxix, årg. 1981-82: *Fra Barnas verden: Klesdrakt, leker, Barnearbeid*. Norsk Folkemuseum, Oslo, 1983.

Cunnington, P. & Buck, Anne: *Children's costume in England: From the Fourteenth to the end of the Nineteenth Century*. London, 1965.

Dahl, Camilla Luise: *Børns klædedragter i middelalderen*. Bornholms middelaldercenter, Østerlars, 2004.

Dahl, Camilla Luise: 1300-tallets krusede hoveddug: Rekonstruktionsforsøg af dronning Helvegs hoveddug afbildet i Næstved Skt. Peders Kirke. Rekonstruktion: Dorothy Jones. *Work Papers: Tekstiltforskning på Middelaldercentret*, vol. 2. (Red.) Catharina Oksen. Middelaldercentret: Forsøgscenter for Historisk teknologi, Nykøbing, 2006.

Dahl, Camilla Luise: Kruseler og krusedug: luner og modepræg i kvindelig hovedbeklædning i 1300-tallet, i: *Herolden*, vol. 2, årg. 9, 2005, s. 13-19..

Ewing, Elizabeth: *History of Children's Costume*. London, 1977.

Malmø skifter. Bd. I: Bofortegnelser 1546-1559. Udg. ved Einar Bager af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh. 1977.

Skifter fra Køge 1597-1655. Ved Gerd Neubert. Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Kbh. 1992.

Troels-Lund, T.: *Dagligt liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*. Bd. 2, Fjerde Bog: Klædedragt. Kbh. 1968.